

آثار تاریخی اردبیل و جایگاه آن‌ها در هنرهای اسلامی

مؤلف:

کبری اسمعیلی

سرشناسه : اسمعیلی، کبری، ۱۳۵۶-
 Esmaeili, Kobra
 عنوان و نام پدیدآور : آثار تاریخی اردبیل و جایگاه آن‌ها در هنرهای اسلامی/مؤلف
 کبری اسمعیلی
 مشخصات نشر : اردبیل: گونش نگار، ۱۳۹۸.
 مشخصات ظاهری : ۱۸۱ ص.: مصور (بخشی رنگی).
 شابک : ۲۰۰۰۰۰ ریال ۲-۲-۹۵۳۸۷-۶۲۲-۹۷۸:
 وضعیت فهرست نویسی: فیپا
 یادداشت : کتابنامه: ص ۱۶۵-۱۷۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 عنوان دیگر : اردبیل (استان) - آثار تاریخی
 موضوع : Ardabil (Iran: Province)-- Antiquities :
 موضوع : هنر اسلامی - ایران - اردبیل (استان)
 موضوع : Islamic art -- Iran -- Ardabil (Province) :
 موضوع : معماری اسلامی - ایران - اردبیل (استان)
 موضوع : Islamic architecture-- Iran -- Ardabil (Province) :
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۸ ۵۱۳/۳۲۰۷۳ DSR :
 رده بندی دیویی : ۹۵۵/۳۲۴۵۰۴۳ :
 شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۱۱۹۷۶

◀ نام کتاب : آثار تاریخی اردبیل و جایگاه آن‌ها در هنرهای اسلامی

◀ مؤلف : کبری اسمعیلی

◀ ناشر : انتشارات گونش نگار

◀ نوبت چاپ : اول، ۱۳۹۸

◀ تیراژ : ۱۱۰۰ جلد

◀ قیمت : ۲۰۰۰۰۰ ریال

◀ شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۳۸۷-۲-۲

آدرس: اردبیل، اول خیابان دانشگاه، روبروی اداره مخابرات، انتشارات گونش نگار

۰۴۵ - ۳۳۵۲۳۳۵۹

mail.xepersian.print@yahoo.com

همه حقوق چاپ و نشر برای مؤلف و ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار.....	۹

فصل اول - کلیاتی بر منابع آثار تاریخی اردبیل

۱ - ۱	هنر اسلامی در آثار تاریخی.....	۱۲
۱ - ۲	هدف‌های پژوهش:.....	۱۲
۱ - ۳	محدودیت‌های پژوهش:.....	۱۳
۱ - ۵	پیشینه تحقیق:.....	۱۳
۱ - ۶	تحلیل منابع و مآخذ:.....	۱۴
الف:	کتاب مرجع:.....	۱۴
ب -	منابع عمومی:.....	۱۵
ج:	منابع اختصاصی:.....	۱۷

فصل دوم - مسجد جامع (جمعه) اردبیل

۲ - ۱	مقدمه:.....	۲۰
۲ - ۲	موقعیت تاریخی و جغرافیایی جمعه مسجد:.....	۲۰
۲ - ۳	هنر و معماری مسجد جمعه:.....	۳۱
۲ - ۳ - ۱	سبک معماری مسجد جمعه:.....	۳۱
۲ - ۳ - ۲	گنبد و مناره جمعه مسجد:.....	۳۲
۲ - ۳ - ۳	شبهستان و محراب:.....	۳۴
۲ - ۳ - ۴	ایوان:.....	۳۵
۲ - ۳ - ۵	گچ کاری رنگی:.....	۳۶
۲ - ۳ - ۶	عناصر سازنده بنای جمعه مسجد:.....	۳۷
۲ - ۳ - ۷	شبکه راه‌های زیر زمینی:.....	۴۱

فصل سوم - مجموعه بقعه شیخ جبرائیل و دیگر آثار معماری و هنرهای اسلامی در

شیخ کلخوران

۳ - ۱	صفویان و اردبیل:.....	۴۴
-------	-----------------------	----

۵۰	۳-۲- موقعیت جغرافیایی و وجه تسمیه کلخوران شیخ:
۵۰	۳-۳- مقبره شیخ امین الدین جبریل:
۵۰	۳-۳-۱- موقعیت:
۵۴	۳-۳-۲- تاریخ بنا:
۵۶	۳-۳-۳- نوع بنا:
۵۷	۳-۳-۴- جزییات معماری:
۵۷	۳-۳-۴-۱- حصار گلین:
۵۷	۳-۳-۴-۲- ایوان:
۵۸	۳-۳-۴-۳- رواق:
۶۰	۳-۳-۴-۴- بقعه:
۶۱	۳-۳-۴-۵- گنبد:
۶۵	۳-۳-۴-۶- فرم بنا:
۶۶	۳-۴- سایر مقابر داخل محوطه باغ شیخ کلخوران:
۶۶	۳-۴-۱- مقبره سید عوض الخواص بن سید فیروز شاه زرین تاج:
۶۷	۳-۴-۲- مقبره سید محمد الاعرابی:
۶۸	۳-۴-۳- مقبره سید حمزه معروف به «امام زاده گل زرد»:
۷۰	۳-۴-۴- مقبره سید حسین ولد سید علی:
۷۰	۳-۴-۵- مقبره اسمعیل بتکچی:
۷۱	۳-۵- مقابر خارج محوطه باغ شیخ کلخوران معروف به «هفت تنان»:
۷۱	۳-۶- مقبره صدرالدین:

فصل چهارم - مجموعه بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی

۷۴	۴-۱- مقدمه:
۸۰	۴-۲- تغییر و توسعه بقعه:
۸۳	۴-۳- آثار سبک معماری آذری در بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی:
۸۴	۴-۴- گنبد الله الله و آرامگاه شیخ صفی:
۸۷	۴-۵- چینی خانه:
۹۴	۴-۶- مسجد شیخ صفی:

- ۴ - ۷ - جنت سرا: ۹۵
- ۴ - ۸ - حرم خانه: ۹۶
- ۴ - ۹ - حیاط بزرگ - چله خانه: ۹۷
- ۴ - ۱۰ - شهید گاه: ۹۹
- ۴ - ۱۱ - مقبره شاه اسماعیل بزرگ: ۹۹
- ۴ - ۱۲ - درگاه ورودی: ۹۹
- ۴ - ۱۳ - گنجینه کتاب مجموعه شیخ صفی: ۱۰۰
- ۴ - ۱۴ - قالی‌های بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی: ۱۰۱
- ۴ - ۱۵ - هنر خاتم کاری، معرق و منبت کاری در صندوق‌های بقعه شیخ صفی: ۱۰۵

فصل پنجم - مساجد، امامزاده‌ها و پل‌های تاریخی اردبیل

- ۵ - ۱ - مساجد اردبیل: ۱۰۸
- ۵ - ۱ - ۱ - مسجد حاج فخر: ۱۰۸
- ۵ - ۱ - ۲ - مسجد اعظم: ۱۰۸
- ۵ - ۱ - ۳ - مسجد میرزا علی اکبر مجتهد: ۱۰۸
- ۵ - ۲ - امام زاده‌ها: ۱۰۹
- ۵ - ۳ - پل‌های تاریخی اردبیل: ۱۱۰

فصل ششم - کلیسای مریم مقدس، خانه‌های قدیمی، حمام‌ها و بازار اردبیل

- ۶ - ۱ - کلیسای مریم مقدس: ۱۱۴
- ۶ - ۲ - منازل و تالارهای قدیمی اردبیل: ۱۱۵
- ۶ - ۲ - ۱ - خانه سید هاشم ابراهیمی: ۱۱۵
- ۶ - ۲ - ۲ - منزل وکیل الرعایا: ۱۱۷
- ۶ - ۲ - ۳ - تالار حکمت: ۱۱۸
- ۶ - ۲ - ۴ - منزل مرحوم حاج یوسف آقا صادقی: ۱۱۹
- ۶ - ۲ - ۵ - منزل مرحوم حاج میرزا ابراهیم صادقی: ۱۲۰
- ۶ - ۲ - ۶ - منزل مرحوم حسینقلی صادقی: ۱۲۱
- ۶ - ۲ - ۷ - سایر منازل: ۱۲۱

- ۶-۳ - حمام‌های قدیمی: ۱۲۲
- ۶-۴ - بازار اردبیل: ۱۲۵

فصل هفتم - آثار تاریخی شهرستان مشکین شهر

- ۷-۱ - وجه تسمیه، موقعیت جغرافیایی و جغرافیای تاریخی: ۱۳۰
- ۷-۲ - قلعه‌های دوره اسلامی در مشکین شهر: ۱۳۴
- ۷-۲-۱ - قلعه قهقهه: ۱۳۴
- ۷-۲-۲ - منظم قالاسی: ۱۳۵
- ۷-۳ - زیارتگاه سید سلیمان: ۱۳۶
- ۷-۴ - زیارتگاه سید جعفر انار: ۱۳۶
- ۷-۵ - زیارتگاه سیده صونا: ۱۳۶
- ۷-۶ - کاروان سرای قانلو بلاغ: ۱۳۷
- ۷-۷ - بقعه منتسب به شیخ حیدر: ۱۳۷

فصل هشتم - آثار تاریخی شهرستان‌های خلخال و کیوی

- ۸-۱ - موقعیت جغرافیایی، وجه تسمیه و جغرافیای تاریخی: ۱۴۰
- ۸-۲ - آثار و بناهای تاریخی: ۱۴۲
- ۸-۳ - شهرستان کیوی و جاذبه‌های تاریخی و گردشگری آن: ۱۴۴

فصل نهم - آثار تاریخی مغان

- ۹-۱ - موقعیت جغرافیایی و جغرافیای تاریخی دشت مغان: ۱۴۶
- ۹-۲ - وجه تسمیه مغان و نواحی آن: ۱۴۹
- ۹-۳ - آثار تاریخی مغان: ۱۵۱
- ۹-۳-۱ - قلعه اولتان: ۱۵۱
- ۹-۳-۲ - گورستان‌ها و تپه‌های باستانی: ۱۵۲
- ۹-۳-۳ - تپه نادر: ۱۵۲
- ۹-۳-۴ - آثار تاریخی گرمی: ۱۵۳

فصل دهم - آثار تاریخی شهرستان نمین

- ۱۰-۱ - موقعیت جغرافیایی، وجه تسمیه: ۱۵۶

- ۱۰- ۲- آثار تاریخی نمین: ۱۵۶
- ۱۰- ۲- ۱- تپه‌های باستانی: ۱۵۶
- ۱۰- ۲- ۲- پیر بدر نمین: ۱۵۷
- ۱۰- ۲- ۳- بابا روشن: ۱۵۷
- ۱۰- ۲- ۴- پیر لنگ: ۱۵۸

فصل یازدهم - آثار تاریخی شهرستان نیر

- ۱۱- ۱- موقعیت جغرافیایی، وجه تسمیه و جغرافیای تاریخی نیر: ۱۶۰
- ۱۱- ۲- آثار تاریخی دوره صفویه در شهرستان نیر: ۱۶۰
- ۱۱- ۲- ۱- پل قرمز (قیرمیزی کورپی): ۱۶۰
- ۱۱- ۲- ۲- کاروان سرای شاه عباسی: ۱۶۱
- ۱۱- ۲- ۳- مقابر دوره اسلامی در شهرستان نیر: ۱۶۱
- ۱۱- ۲- ۴- دژ بونی یوغون: ۱۶۲
- نتیجه گیری: ۱۶۴
- منابع: ۱۶۵
- پیوست‌ها ۱۷۳

پیشگفتار

اثار تاریخی بر جای مانده از دوران اسلامی، امروزه یکی از مظاهر مهم اوضاع سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آن دوره‌ها است. و بی‌گمان نوع معماری و انواع هنرهای اسلامی به کار رفته در آن‌ها، هر یک نشانگر اهتمام، دقت و سلیقه‌های هنری مسلمانان در این روزگاران است. لذا به گفته «انور الرفاعی»، مولف کتاب «هنر در سرزمین‌های اسلامی» و یکی از متخصصان در امر هنرهای اسلامی، هنر اسلامی شامل تمامی کوشش‌هایی است که دنیای اسلام، حداقل در طول ده قرن برای بیان و تعریف زیبایی و به وجود آوردن پدیده‌های هنری مبذول داشته است. هنر اسلامی تعبیری زیبا از هستی، زندگی و انسان و تصور اسلام نسبت به این موارد است. و هنر اسلامی مشخصه‌ای دارد که آن را از هنرهای دیگر مانند هنر غربی، هنر هندی، و هنر چینی متمایز می‌نماید و هر یک از این هنرها دارای فلسفه کاملی هستند.

در این راستا، اردبیل و نواحی آن، از سابقه تاریخی مهم و چشم‌گیری برخوردار است و هر چند که برخی از این آثار، در طی زمان از بین رفته و آثار آن‌ها در قالب تپه‌های باستانی به یادگار مانده، لکن برخی دیگر از این آثار در سطح استان موجود بوده و تعدادی از آن‌ها حتی از شهرت جهانی نیز برخوردار است. به طوری که مسجد جامع (جمعه اردبیل)، بقعه شیخ جبرائیل و بقعه شیخ صفی در اردبیل، بقعه شیخ حیدر در شهرستان مشکین شهر، بقعه پیر بدرالدین در شهرستان نمین، پل قرمز و کاروان سرای شاه عباسی در شهرستان نیر، مقبره سید دانیال در خلخال و ... نه تنها در داخل کشور از جایگاه خاص برخوردار هستند، بلکه برخی از آن‌ها در دوره‌های مختلف تاریخی مورد توجه خاورشناسان و سیاحان قرار گرفته و در سطح جهان مطرح شده است. و در این میان، حتی بقعه شیخ صفی، به عنوان کلکسیون هنرهای اسلامی معرفی شده و قالی‌های این مجموعه، زینت بخش موزه‌های اروپایی گردیده است. بر همین اساس، بررسی معماری و هنرهای اسلامی در اردبیل و نواحی آن، از پژوهش‌های اولویت دار به نظر رسید و به همین سبب، در این مجموعه تلاش شده، ضمن انجام پژوهش پیرامون این آثار، اهمیت آن‌ها از نظر هنرهای اسلامی مورد بررسی قرار گیرد. و با توجه به آن چه اشاره شد، در این مجموعه، کلیات هنرهای اسلامی، هدف‌ها، روش‌ها، پیشینه و تحلیل منابع و مآخذ،

مسجد جامع (جمعه) اردبیل، مجموعه بقعه شیخ جبرائیل و دیگر آثار معماری و هنرهای اسلامی در شیخ کلخوران، مجموعه بقعه شیخ صفی الدین اردبیلی، مساجد، امام زاده‌ها و پل‌های تاریخی اردبیل، کلیسای مریم مقدس، خانه‌های قدیمی و حمام‌های اردبیل، آثار تاریخی شهرستان مشکین شهر، آثار تاریخی شهرستان‌های خلخال و کیوی، آثار تاریخی مغان، آثار تاریخی شهرستان نمین و آثار تاریخی شهرستان نیر، در فصول یازده گانه و زیرمجموعه‌های آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته و در بخش پیوست‌ها، اصطلاحات خاص هنرهای اسلامی، کتاب‌شناسی و تصاویر آورده شده است.

کبری اسمعیلی